

B. D. Poppen

Vier artikelen over de wiekstanden van de molens

afgedrukt in vier afleveringen van het Groninger molenblad "De Zelfzwichter" in 2011

Het gebruik van de rouwstand op de molens

Na het overlijden van Leen Duijm, op 30 december 2010, werden vele molens in de rouw gezet en zo ook de molen De Liefde te Uithuizen, welke ik vervolgens zes weken in de rouw liet staan. Op zaterdag 8 januari zag ik dat van de drie molens te Winschoten, alleen de molen Dijkstra nog in de rouwstand stond, de beide andere waren weer in de rechtstand gezet. Desgevraagd hoorde ik, tijdens de nieuwjaarsbijeenkomst van de Molenwerkgroep Oost-Groningen, van verschillende molenaars dat het hun niet duidelijk is welke "regels" er gelden voor het toepassen van de rouwstand.

Daarom ben ik eens gaan speuren naar gebruiken rondom deze stand en dat leverde niet alleen veel gegevens op, maar ook nogal wat verschillen. Het bekendste en meest opvallende verschil is dat met het gebruik in de Nederlandse en Belgische delen van Limburg en Brabant, alsmede het gehele Rheinland en delen van de Achterhoek, waar de molen, voor ons Groningers, in de vreugd wordt gezet, wanneer een overledene wordt herdacht. Zoals bekend wordt in de rest van het land de molen in de rouw gezet, nadat de onderste wiek voorbij het laagste punt is gegaan, waarbij de roe ongeveer ter hoogte van het stellinghek wordt geplaatst.

Over de wijze waarop gerouwd wordt, zijn er landelijk ook enige verschillen te onderscheiden namelijk: de zware en de lichte rouw. Deze twee soorten rouw worden met name in het Zuid-Hollandse Rijnland toegepast. Bij zware rouw staan de wieken

iets meer doorgeschoten dan bij lichte rouw. Ook maakt men daar onderscheid voor wie de molen in de rouw wordt gezet. Zo wordt bij overlijden van de molenaar de molen in de zware rouwstand gezet en wel gedurende een jaar en zes weken. Voor andere sterfgevallen, zoals iemand uit het molenaarsgezin, een buurman, een collega molenaar, een poldermeester, een molenmaker of iemand uit het dorp, enz. wordt de molen in de lichte rouwstand gezet en dat dan gedurende zes weken.

Over de duur van de rouw zijn ook verschillen waar te nemen. Zo wordt in vele streken bij het overlijden van de mulder of een familielid, de molen gedurende zes weken in de rouwstand gehouden. Bij het overlijden van leden van het Koningshuis wordt de molen echter tot en met de bijzetting in de rouw gehouden.

In vroeger eeuwen waren over het gebruik van de rouwstand met name door polderbesturen duidelijke regels gesteld. Zo was in de 19^e eeuw de rouwstand in de Schermeer voor een dijkgraaf bepaald op zes weken en voor de molenaar op twee weken.

Ook in de Zaanstreek golden duidelijke regels, waarbij bijvoorbeeld de stand van de wieken en het aantal uitgenomen windborden precies waren vastgelegd, al naar

gelang de graad van verwantschap tussen de moleneigenaar en de overledenen. Zie voor een uitgebreide beschrijving hiervan bijvoorbeeld het "Jaarboekje van De Hollandse Molen", uitgave 1927, pagina 97 t/m 102.

Ook K. Boonenburg schrijft in het boekje "De windmolens", in 1949 als deel 69 in de Heemschutserie verschenen, op de pagina's 51 t/m 61 uitgebreid over de rouwstand, zoals die in het land en in het bijzonder in de Zaanstreek wordt toegepast. En over het gebruik in deze streek schrijft eveneens W. Buys Pzn. in zijn boek "De windmolens in de Zaanstreek".

Maar ook tegenwoordig zijn er nog molenstichtingen, zoals de Rijnlandse molenstichting, die hun molenaars duidelijk voorschrijven welke gebruiken zij in acht dienen te nemen. Ze zijn zelfs na te lezen op hun website:

<http://www.rijnlandsemolenstichting.nl> .

Over de landelijke rouwstanden is ook in enige molenbladen het een en ander gepubliceerd. Zo schreef Jan Scheirs in de Gildebrieff nr. 2, juni 2002, pagina 13 t/m 16, een artikel dat specifiek over de rouwstand in Brabant gaat, namelijk de komende stand.

In het blad Molinologie van TIMS, nr. 23, 2005, pagina 33 t/m 36 schreven Jan Scheirs en Nico Jurgens een vervolg over dit onderwerp.

Het gebruik van de vreugdestand op de molens

De vreugdestand werd in vroeger tijden gebruikt om aan te geven dat er vreugde was in het molenaarsgezin. Wanneer er een kind was geboren, of een gezinslid ging in ondertrouw of stapte in het huwelijksbootje, werd dit aan de omgeving middels de vreugdestand kenbaar gemaakt. Ook werd deze stand toegepast bij de verjaardagen van het Koninklijk Huis, bij

In het blad Molenwereld, nr. 122, januari 2009, pagina 47 t/m 50, schreef Johan Bakker het artikel "Roomse Rouw", waarin hij ingaat op de regionale verschillen. Ook Bicker Caarten besteedde aandacht aan de wiekstanden en illustreerde dat op de pagina's 60 t/m 67, met foto's in zijn boek "In Holland staat een molen", uitgave 1960. En in zijn boek "De molen in ons volkleven" geeft hij op de pagina's 120 t/m 162 een uitgebreide beschrijving van de molentaal.

Tijdens mijn opleiding, in Overijssel en Gelderland, werd mij geleerd de rouwstand gedurende zes weken toe te passen. En dat gebruik heb ik sedert mijn aanstelling in 2000 op de molen "De Liefde" te Uithuizen, altijd gehanteerd.

Teneinde wat meer eensgezindheid uit te stralen en de saamhorigheid onder de molenaars te vergroten, is het wellicht zinvol wanneer het provinciale gildebestuur, in samenspraak met het Groninger molenhuis, een duidelijke aanbeveling doen t.a.v. het toepassen van de rouwstand op onze molens.

Afgedrukt in De Zelfzwichter, jaargang 15, nummer 1, maart 2011, blz. 15 en 23.

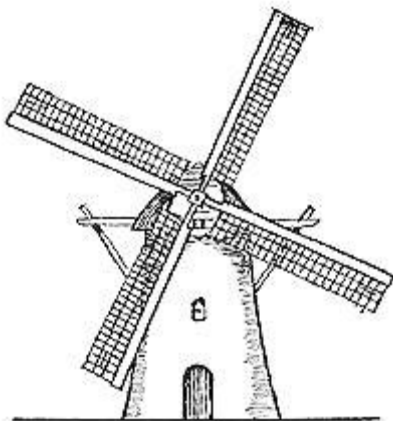
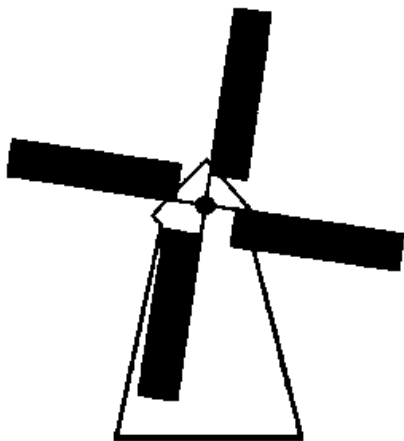
dorpsfeesten, kermissen, processies, priesterfeesten en bij jubilea. En veel poldermolenaars zetten hun molens in de vreugd wanneer hun bazen, de dijkgraaf of poldermeesters, een huiselijk feest vierden.

Tegenwoordig wordt de vreugdestand nogal selectief gebruikt, wat mede een gevolg is van het feit dat de molen in de meeste gevallen niet meer wordt bediend door de molenaar / eigenaar, maar veelal door vrijwilligers. Zo wordt de vreugdestand nu soms gebruikt om aan te geven dat een

leerling molenaar geslaagd is voor de molenaarsopleiding, of dat een vrijwilliger van de molen in het huwelijk treedt. Het toepassen van de vreugdestand is dan ook nogal willekeurig geworden en van enige uniformiteit is vrijwel geen sprake meer.

Bij de vreugdestand staan de wieken niet helemaal in het midden, maar staat het onderste end iets naar links. Van een variatie, zoals bij 'zware' en 'lichte' rouw, is bij de vreugdestand geen sprake, al is er wel verschil waar te nemen in de schuine stand van de wieken.

Soms wordt een molen zodanig weg gezet, dat er getwijfeld kan worden of er sprake is van de vreugdestand of van de 'afwateringsstand'. De beide tekeningen illustreren dit verschil.

Bij de vreugdestand werd, ter vergroting van de feestvreugde, ook wel eens een rechtopstaande vlag in de bovenste wiek gestoken. Wanneer er in vroeger eeuwen

een feest op één van de industriemolens van de stad Groningen was, werd de vlag in de bovenste wiek geplaatst. Dit was voor collega-molenaars dan een uitnodiging om op het feest te verschijnen. Wanneer de molen maalde en dus in bedrijf was, werd een vlag op de achterzijde van de molenkap bevestigd. Dat gebruik is al meer dan drie eeuwen oud, zoals blijkt uit een afbeelding op een gevelsteen te Hulst uit 1646 en uit afbeeldingen op enige 17e-eeuwse molenbekers en op een 17e-eeuwse en enige 18e-eeuwse penningen van molenaarsgilden.

Over de toepassing van de vreugdestand is in het verleden veelvuldig geschreven en een kleine selectie levert het volgende op.

In het "Eerste Jaarboekje van De Hollandse Molen", uitgegeven in 1927, is op pagina 97 t/m 102 het hoofdstuk 'Wat ons de molenwieken zeggen' afgedrukt. Hierin schrijft C. Visser uitgebreid over de verschillende wiekstanden, zoals die tot dan nog werden toegepast.

Ook beschrijft hij de vergaande toepassing van de vreugdestand in de Zaanstreek, zoals bij het huwelijk van den molenaar of zijn kind. De molen werd dan in "bruidstooi" gestoken, waarbij de molen op zondagen overhek werd geplaatst, "nadat op kunstige wijze de zeilen door de hekken van de wieken waren gevlochten. Aan de einden der wieken werden harten of cirkels van doek of hout gemaakt, de bovenste wieken droegen vlaggen en engelen, blazende op bazuinen, terwijl kransen en kronen, in helle kleuren beschilderd of met papier beplakt, aan deze wieken, bij wijze van guirlandes, waren vastgemaakt."

Doch Visser merkte in 1927 over het gebruik van de verschillende wiekstanden tevens op: "Toch slijt het gebruik hoe langer hoe meer uit".

K. Boonenburg schrijft in zijn boek "De windmolens", in 1949 uitgegeven bij Allert de Lange te Amsterdam, op pagina 54 het volgende over de vreugdestand: "Het wie-

kenkruis wordt nu stil gezet juist voordat een der wieken van de buitenroede door de verticale stand heen zou gaan; deze wiek staat dan “komend”. Alle wieken staan dan iets “te kort” voor de werkstand [d.i. met de roede voor de borst, bdp].”

A. Bicker Caarten schrijft in zijn boek “De molen in ons volksleven”, dat in 1958 werd uitgegeven door A. W. Sijthoff te Leiden, op pagina 121 t/m 126, een uitgebreid hoofdstuk over “De molentaal”. Over het uiting geven van vreugde op de windmolens vermeldt hij de volgende vier mogelijkheden.

“1e door de wieken “komend” te plaatsen;
2e door een vlag op de hoogste wiek of achter’ op de molenkap te plaatsen en de wieken al of niet komend te zetten;
3e door de wieken in ‘t kruis (overhek of overhoeks) te plaatsen;
4e door de molen te versieren (“mooi te zetten”) en (of) te illumineren en de wieken hetzij komend, hetzij in ‘t kruis te plaatsen.”

Over de duur schrijft hij: “Het vindt plaats bij geboorte gedurende één dag en bij huwelijk gedurende de bruidsdagen.”

Molens in Pinkstertooi

Pinksteren was oorspronkelijk een oogstfeest, waarin men de goden dankte voor de eerste gerst die van het land kwam. In vroeger eeuwen was Pinksteren ook het grote voorjaarsfeest in Groningen en evenzo in Ostfriesland. In verschillende plaatsen waren kermessen en de stad-Groningers gingen dauwtrappen en feestvieren in het Sterrebos. Ook deed men aan ‘papegaai schieten’. Dit schuttersfeest vindt in Ostfriesland nog steeds in verschillende dorpen plaats.

Het plaatsen van een meiboom was eveneens een vaste traditie, veelal deden dit de

In het Rijnland zijn veel tradities ontstaan rondom het toepassen van de molentaal en ook nu is het gebruik ervan nog steeds erg levend. De Rijnlandse Molenstichting hecht er dan ook aan enige van deze tradities te handhaven. Zo heeft zij voor haar molenaars voor het toepassen van de vreugdestand de volgende gebruiken voorgeschreven:

“De molen staat in de vreugdestand bij geboorte, een etmaal lang. Bij huwelijk, gedurende twee weken van ondertrouw en op de dag van het huwelijk met de vlag in de bovenste wiek. Bij dorpsfeesten, zolang het feest duurt. Bij jubilea, één dag. Op Koninginnedag, met vlag en wimpel op de bovenste wiek. Ook bij een heuglijke nationale gebeurtenis (b.v. een huwelijk van de kroonprins) kan de molenaar uiting van vreugde geven. Bij uitbundige vreugde of bij opening van de molen kunnen er nog kleine vlaggen tussen de uiteinden van de wieken worden gespannen.”

Moge ook in het Groninger land het gebruik van de vreugdestand nog lang in ere worden gehouden.

Afgedrukt in De Zelfzwichter, jaargang 15, nummer 2, mei 2011, blz. 9 en 10.

vrijgezellen op de zaterdag voor Pinksteren, door een mast (de haneboom) op te richten met op driekwart van de hoogte een hagedoornstruik en een mand met een haan erin. Iets daaronder was een dwarslat bevestigd waaraan aan de ene kant een paar Goudse pijpen en aan de andere een fles hingen. De meiboom bleef acht tot veertien dagen staan en de haan kreeg eten en drinken mee. Deze traditie bleef in onze provincie het langst in Zoutkamp bestaan. Vandaag de dag vindt dit gebruik nog steeds op Schiermonnikoog plaats, door het oprichten van de ‘kallemoai’, een ruim achttien meter lange mast met steng, die van oudsher wordt opgezet tussen de herberg en de kerk.

Een bijgeloof uit de middeleeuwen was dat als het met Pinksteren regende, het veertig dagen zou blijven regenen. De vruchten zouden afvallen voordat ze rijp waren en een muizenplaag zou het land teisteren. Maar een bosje vers groen in huis verdreef onweer, ziekte, tovenarij en ongedierte. Het met Pinksteren bevestigen van groene takken aan gebouwen en voorwerpen was in vroeger jaren gebruikelijk in Groningen. Zo schrijft A. Bicker Caarten in zijn in 1958 verschenen boek 'De molen in ons volksleven' op pagina 76: "Met Pinksteren versierde men vroeger in het Groningerland allerlei voorwerpen met bloeiende takken; dan sloeg de bliksem niet in en werd het een goed jaar. Hier en daar stond ook de dorpsmolen in Pinkstertooi, waarbij groene takken aan de wieken werden bevestigd."

Het is opmerkelijk dat Bicker Caarten melding maakt van een Duitse molen in Pinkstertooi (Logabirum), een gegeven dat B. van der Veen Czn. hem heeft aange-reikt, maar dat er geen enkele Groninger molen wordt genoemd. Ook in de beide Groninger molenboeken van respectieve-lijk 1958 en 1981 wordt over het gebruik van de Pinkstertooi op de molens niets vermeld.

Wanneer de molen in de Pinkstertooi werd gezet, werden de wieken in de X-stand geplaatst, ook wel de lange ruststand ge-noemd. Het gebruik van deze Pinkstertooi is echter geheel verdwenen, al wordt de laatste jaren op enkele molens het oude gebruik weer geïmiteerd. Daarentegen is de Pinkstertooi op vele molens in Noord-Duitsland een usance gebleven. In het Duitse Varel is het zelfs een traditie dat aan de vooravond van Pinksteren, de bur-gemeester een berkentak aan het gevluicht van de molen bevestigt.

Het Pinksterfeest vertoont veel overeen-komsten met het luilakfeest, dat op de za-terdag voor Pinksteren in diverse streken van het land werd gevierd. De luilak is degene die 's zaterdags het langste slaapt.

De langslaper moet trakteren en loopt kans bespot te worden.

K. ter Laan maakt, in zijn in 1961 versche-nen boek 'Groninger Volksleven', melding van een gebruik in Westerwolde, waar de kinderen, het meisje dat de dag voor Pink-steren het laatst opstond, als Pinksterbruid kozen. Zij werd met bloemen versierd en als volgt toegezongen:

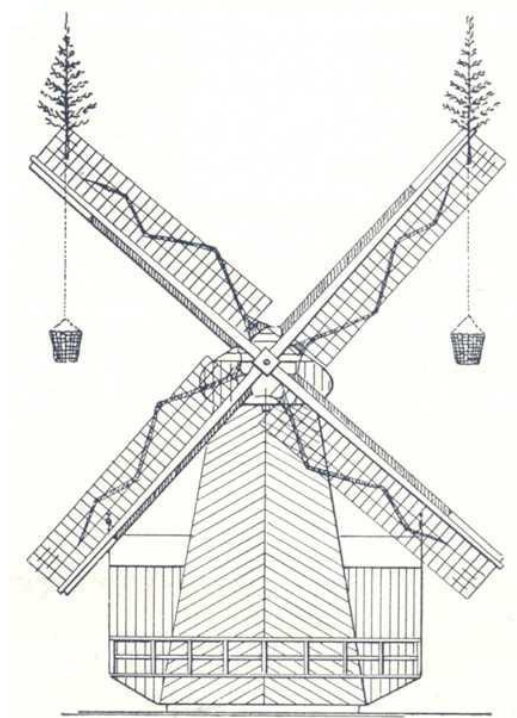
Pinksterbroed,
Dei loie snoet,
Hou zitste zo daip in de veren!
Wastoe maar eerder opgestoan,
Din haar die mien roupen
Gain nood gedoan.
De veren oet! De veren oet!
Din bistoe gain Pinksterbroed!

En op 'luilakdag', de zaterdag voor Pink-steren sloeg de schooljeugd de langslapers met een brandnetel, pinksterbloem ge-noemd. Ook in andere delen van het Gro-ningerland kwam dit gebruik voor, evenals dat de jongens elkaar met bossen brandne-tels sloegen en dat zulke bossen brandne-tels aan door het dorp rijdende koetsen en sjezen werden gehecht.

De Pinkstertooi vertoont veel overeenkom-sten met de luilakstand. In het boek van P. Boorsma 'Over molens der familie Honig', uit 1939, wordt het volgende over de lui-lakstand der molens vermeld: "Op Zater-dag voor Pinksteren stonden de meeste Zaaansche molens gedurende de vroege morgenuren en den schafttijd 'op Looie-lak'. Bij de houtzaagmolens was dit ge-bruik vrijwel algemeen en is het ook het langst in eere gehouden. De jongere leden van het personeel der zaagmolens trokken op dien dag al heel vroeg 'te veld' om de molens 'op Looielak te zette', d.w.z. de zeilen der buitenroede 'bij te leggen', twee flinke, bebladerde boomtakken aan twee der wiekeinden te binden en aan dezelfde wieken de kruistouwen 'in te pikken'. Aan elk der einden dezer touwen werd een zaagselmand gebonden en daarna werd de molen netjes in 't kruis gesteld."

In een uitgave uit het jaar 1922 van het 'Weekblad Buiten' werd onderstaande illustratie geplaatst, met als bijschrift:

“Balkenzager de Gekroonde Poelenburg in de luilakstand met takken in roedtoppen en hangende zaagselmanden.”

Ook in het eerste Jaarboekje van de Nederlandsche molen 1923-1926, wordt over de in de Zaanstreek toegepaste Pinkstertooi geschreven: “De twee bovenste van de overhek geplaatste wieken werden elk met een spar versierd, de zeilen werden vaardig door de hekken gevlochten en vormden, met de aan touwen van de wieken afhanginge zaagselmanden, wel een bij uitstek karakteristieke versiering.”

Tegenwoordig wordt deze traditie weer opgepakt, zoals op de foto van de paltrok 'De Eenhoorn' te Haarlem is te zien. De molen staat in Pinkstertooi, met het gevlocht in de overhekstand, de buitenroede met zeil belegd, in de bovenste enden is een groene tak gebonden en eronder hangen de zaagselmanden.

Deze versiering geldt dus alleen voor de zaagsmolens. De overige deelnemende molens in Noord-Holland worden alleen in het kruis gezet met de buitenroed bezeild.

De paltrok 'De Eenhoorn' te Haarlem in Pinkstertooi. Foto Jos van Schooten, 11-6-2011.

In 2007 verscheen ter gelegenheid van het 'Jaar van de molens' het boek 'Molens, de nieuwe Stokhuyzen'. Hierin wordt op pagina 195-196 eveneens aandacht besteed aan het luilakvieren en de Pinkstertooi, alsmede dat men in de Achterhoek, Noord-Brabant en Limburg ter completering van de feesttooi gebruik maakte van dennen-takken of ander groen in de wieken. De laatste zin hierover luidt:

“Uit cultuurhistorisch oogpunt is het prachtig dat deze molentradities in stand worden gehouden. Het waren echter sterk regionaal gebonden gebruiken, zodat het imiteren ervan in andere streken historisch gezien onjuist is.”

Afgedrukt in De Zelfwichter, jaargang 15, nummer 3, oktober 2011, blz. 7 en 8.

Wiekstanden als communicatiemiddel

Dat de molenaars in vroeger tijden met het plaatsens van de wieken in een bepaalde stand uiting konden geven aan wat er in hun gezin plaatsvond, bijvoorbeeld een geboorte of een sterfgeval, is algemeen bekend. Deze standen worden ook nu nog door de veelal niet meer beroepsmatig werkzaam zijnde molenaars toegepast. Het is een prachtige traditie waarmee de cultuurhistorie van de molens in stand wordt gehouden.

Minder bekend is dat het gebruik van de wiekstanden als communicatiemiddel in het verleden veelvuldig en voor velerlei doeleinden is gebruikt.

Naast de reeds beschreven rouw- en vreugdestand, alsmede de feest- en pinkstertooi, werd deze vorm van het doorgeven van berichten middels de wiekstanden, met name gebruikt uit zakelijk oogpunt. Zo kon de molenaar door de wieken in de **hakstand** te plaatsens, laten zien dat de stenen werden gebild en dat het dus geen zin had naar de molen te gaan om graan te laten malen. Deze stand werd ook wel **hakscheef** genoemd. Het gevlucht werd dan tussen overhek- en de rouwstand in gezet. Moest er reparatie aan de molen worden verricht, dan werden de wieken **kreupel** of **onkant** gezet. Bij deze stand staat de onderste wiek tussen overhek- en vreugdestand in. Uit dit teken bleek dat de molen tijdens het malen defect was geraakt en het gewenst was dat de molenmaker dadelijk naar de molen kwam. Het teken werd ook gebruikt om aan te geven dat er een ongeval had plaatsgevonden en er om die reden niet werd gemalen. In Friesland, evenals in het Rijnland wordt deze stand ook wel **timmerscheef** of **timmerrouw** genoemd.

Korenmolenaars in Zuid Nederland en Belgisch Vlaanderen zetten hun molens vroeger ook wel eens in een stand die **bedelen** of **op schooi staan** wordt genoemd. Hiermee lieten zij zien dat men geen maal-

goed meer had en dat klanten direct konden worden geholpen. De molen stond dan vol in zeil met een roede voor de borst, ook wel de rechtstand genoemd.

Molenaars konden de wiekstanden natuurlijk voor verschillende doeleinden gebruiken om boodschappen door te geven. Zo is uit Friesland bekend dat sommige boeren een afspraak met de slager hadden gemaakt, dat wanneer er een stierkalf was geboren en men wenste dat de slager het kwam weghalen, ze hun poldermolen overhek zouden stellen. En uit Zeeland is een voorval bekend waarbij de molenaar de wieken in een van te voren afgesproken stand plaatste en daarmee een bevriende stroper waarschuwde, wanneer de veldwachter in aantocht was.

In de Zaanstreek noemde men het geven van tekens door middel van het gevlucht en de zeilen **wuiven**. Dit kon betrekking hebben op het doorgeven van een afgesproken bericht tussen de molenaar en iemand anders, over diverse zakelijke belangen.

Watermolenaars maakten eveneens van de wiekstanden gebruik om boodschappen door te geven. Wanneer bijvoorbeeld de molen **kreupel** werd gezet, liet de molenaar zien dat er een mankement was aan de molen en dat hij dus niet zijn plicht verzaakte.

In het Rijnland, met zijn vele watermolens, speurde de molenmaker bij het begin van de dag de horizon af om te zien of er ook een molen kreupel stond. Wanneer dat het geval was wist hij dat zijn komst dringend gewenst was.

Soms plaatste de watermolenaar de molen in de **proteststand**, door de molen met volledige zeilbespanning overhek te plaatsen. Dit deed hij om te laten zien dat hij niet kon malen, ook al stond het water in de polder wel hoog genoeg. De reden was dat het polderwater niet snel genoeg naar de watermolen kon stromen, tengevolge van vervuiling van een molentocht.

Wanneer meerdere watermolens gezamenlijk een polder bemaalden was het noodzakelijk dat er afspraken gemaakt werden, bijvoorbeeld over het maalpeil. Men noemde dit het peilmalen, waarbij één molen/molenaar werd aangewezen tot seingever voor het peilmalen. In het Groningerland gebeurde dit overdag met een korf en 's nachts met een pegel-

lamp, die in een naast de molen staande mast werden gehesen. In het Rijnland gebeurde dit door gebruik te maken van seinvlaggen en lantarens. De lantaarn werd daarbij in een aan één der wieken bevestigde beugel bevestigd, die zodanig draaibaar was, dat de lamp steeds in verticale stand bleef hangen.

De Meerlandstermolen te Oostwold (O.), gebouwd in 1849, met het in 1886 gebouwde stoomgemaal en de ernaast staande pegelmast met lantaarn. Foto: Tonnis Post.

In oorlogstijd werden de molens veelvuldig gebruikt ten behoeve van de illegaliteit. Middels het plaatsen van de wieken in een bepaalde stand, werden tevoren afgesproken tekens weergegeven. Een voorbeeld is dat de kapitein van de veerboot naar het Zeeuwse eiland Schouwen-Duiveland bij het naderen van de haven van Zierikzee een bepaald fluitsignaal gaf wanneer er zich Duitse militairen aan boord bevonden. Dat sein werd opgevangen door de molenaar van de aan de havenmond staande molen *De Haas*, waarop hij het gevlucht in

een afgesproken stand plaatste. Deze stand werd door de andere molens op het eiland overgenomen, waardoor iedereen gewaarschuwd kon worden en onderduikers tijdig hun schuilplaatsen konden opzoeken. In andere streken van het land kwam het voor dat de molenaars een zak in een wiek bonden om te waarschuwen dat er een razia was of dat de Landwachters op pad waren. Soms liep het seinen in oorlogstijd voor de molens en molenaars slecht af, zoals in België, waar tijdens de eerste wereldoorlog

de molens werden gebruikt tot het geven van tekens aan bevriende legers. Werd het dorp echter veroverd, dan werd de molen als eerste opgeblazen. Vele molens werden hiervan het slachtoffer.

Ook in vroeger eeuwen werd de molentaal al gebruikt. Zo plaatste de molenaar G. Stevens Tans Mulder, van de korenmolen te Wapenvelde, die tevens voorganger van de Afgescheiden Gemeente was, de wieken van zijn molen in een afgesproken stand om door te geven dat een bijeenkomst doorgang zou vinden. Er bestond omstreeks 1835 nog geen recht van vereniging en vergadering, zodat de bijeenkomsten van de Afgescheidenen in het geheim moesten plaatsvinden. De afgesproken stand was alleen bij de ingewijden bekend.

Een paar eeuwen eerder, toen de Rooms-katholieken geen openbare godsdienst oefeningen mochten houden, verbleven o.a. op afgelegen molens rondom Hoogmade en Alkemade als vissers verklede geestelij-

ken. Om aan geloofsgenoten duidelijk te maken waar zij zich bevonden, werd een witte doek of iets anders aan de wieken van de molens bevestigd.

En heden ten dage hangt de vrijwillig molenaar de wimpel uit om duidelijk te maken dat de molen is te bezoeken.

Bronnen:

- J. Th. Balk, *De Nederlandse molen*, p 38.
A. Bicker Caarten, *Molenleven in Rijnland*, p 125-132.
K. Boonenburg, *De windmolens*, p 56-57.
J. G. Wiessner, *Molens in de vreugd*, p 49-51.
John Verpaalen, *Molens van de frontstreek*, p. 12.
H. A. Visser, *Zwaaiende wieken*, p 140-149.

Afgedrukt in De Zelfzwichter, jaargang 15, nummer 4, december 2011, blz. 9 t/m 11.

Het blad “De Zelfzwichter” is te bestellen bij

het Groninger molenhuis
Lopende Diep 8
9712 NW Groningen
telefoon 050 313 00 52
e-mail info@groningermolenhuis.nl
website www.groningermolenhuis.nl

Dit document is onderdeel van de homepage van B. D. Poppen.

<http://www.bdpoppen.nl>